

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 8506/22

לפני :
כבוד השופטת ע' ברון
כבוד השופט ע' גרוסקופף
כבוד השופט א' שטיין

העותרים :
1. דרור כהן
2. שי פרץ
3. מור רחמים
4. ים צלישר

נ ג ד

המשיבים :
1. בית הדין הארצי לעבודה
2. מבטח-סימון סוכנויות לביטוח בע"מ
3. תמורה סוכנות לביטוח (1987) בע"מ
4. שקל סוכנות לביטוח (2008) בע"מ
5. אגם לידרים (ישראל) סוכנות לביטוח (2003) בע"מ
6. הממונה על שוק ההון ביטוח וחיסכון

עתירה למתן צו על תנאי וצו מוחלט

בשם העותרים :
עו"ד רוברט אפשטיין ; עו"ד תומר ברם ; עו"ד איל
גולדנברג
בשם המשיבות 5-2 :
עו"ד נועם רונן ; עו"ד תום אלקלעי
בשם המשיב 6 :
עו"ד אודליה גליק

פסק-דין

השופטת ע' ברון:

1. עתירה זו מופנית נגד פסק דינו של בית הדין הארצי לעבודה (השופטים א' איטח, ס"נ; ל' גליקסמן; מ' שפיצר; ונציגי הציבור גברת ש' זילברשטיין-היפוש ומר ד' בן-חיים) מיום 5.9.2020, ב-עת"צ 5684-10-20 (להלן: בית הדין הארצי). בפסק הדין נדחה ערעור שהגישו העותרים על פסק דין של בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב (השופט ד' ספיבק; ונציגות הציבור גברת ש' ס' סמק וגברת ש' אבן) מיום 30.8.2020 ב-ת"צ 50097-04-17

(להלן: בית הדין האזורי). בית הדין האזורי דחה בקשה לאישור תובענה ייצוגית שהגישו העותרים נגד ארבע סוכנויות ביטוח, הן המשיבות 2-5 (להלן: בקשת האישור ו-סוכנויות הביטוח, בהתאמה).

העתירה מכוונת לביטול פסק הדין של בית הדין הארצי, ולאישור בקשת האישור שהוגשה נגד סוכנויות הביטוח.

הרקע הדרוש לעניינו

2. מפסק דינו של בית הדין האזורי עולה כי העותרים – עובדים שכירים שהביטוח הפנסיוני שלהם נוהל על ידי סוכנויות הביטוח – טענו בבקשת האישור כי סוכנויות הביטוח הפרו לאורך מספר שנים את חובת האמון שלהם כלפי העותרים ועובדים רבים נוספים שאותם ביקשו לייצג. ההפרה הנטענת התבטאה בכך שמאז החלת פנסיית החובה בשנת 2008, סוכנויות הביטוח סיפקו למעסיקים שירותי תפעול של ההסדרים הפנסיוניים של העובדים, שכללו בין היתר את הפקדת כספי הפנסיה ומסירת מידע על אודות הכספים (להלן: שירותי התפעול או השירותים). לטענת העותרים, למרות ששירותי התפעול הוענקו למעסיקים, הם ניתנו להם ללא תשלום, וזאת על חשבון העובדים שמימנו את השירותים בעקיפין, באמצעות תשלום דמי ניהול גבוהים.

העותרים טענו כי ההתנהלות הפסולה נמשכה עד השנים 2016-2017 – שאז נכנס לתוקפו תיקון מספר 6 לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ייעוץ, שיווק ומערכת סליקה פנסיוניים), התשס"ה-2005 (להלן: תיקון מספר 6 או התיקון). במסגרת תיקון מספר 6 המעסיקים חויבו להשתתף במימון עלויות התפעול של ההסדרים הפנסיוניים של עובדיהם, ובהתאם הופחתו דמי הניהול ששילמו העובדים.

3. הדיונים בבית הדין האזורי ובבית הדין הארצי התמקדו בשאלה אם קודם לתיקון מספר 6 חלה על המעסיקים חובה לממן את שירותי התפעול, אם לאו. בתמצית ייאמר כי העותרים סברו שהתיקון שיקף את החובה שהייתה קיימת כבר משנת 2008, ומשכך נטען כי כל עובד שהיה לקוח של אחת מסוכנויות הביטוח בתקופה שבה הן סיפקו למעסיקים שירותי תפעול ללא תשלום – זכאי להשבה של דמי הניהול העודפים שנגבו ממנו במשך שבע השנים שקדמו למועד הגשת בקשת האישור. לעומת זאת, סוכנויות הביטוח טענו כי התיקון שינה את המצב המשפטי הקיים, וכי לפניו המעסיקים לא היו מחויבים לממן את שירותי התפעול. משכך, נטען כי לא היה פסול בכך שסוכנויות הביטוח העניקו את השירותים מבלי לגבות תשלום מהמעסיקים מחד גיסא, וגבו מהעובדים דמי ניהול מאידך גיסא.

למען שלמות התמונה יצוין כי בקשת האישור הוגשה לכתחילה לבית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו והועברה לבית הדין האזורי מכוח סעיף 79(א) לחוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984 (להלן: חוק בתי המשפט); זאת לאחר שבית המשפט המחוזי קיבל את טענת סוכנויות הביטוח שלפיה הוא נעדר סמכות עניינית לדון בבקשת האישור.

4. כאמור לעיל, בית הדין האזורי דחה את בקשת האישור בפסק דין מיום 30.8.2020, תוך שאימץ את הפרשנות של סוכנויות הביטוח לתיקון, וקבע כי החובה להשתתף במימון שירותי התפעול הוטלה על המעסיקים לדאשונה במסגרת תיקון מספר 6, ולא הייתה קיימת קודם לכן.

בין יתר נימוקי פסק הדין ציין בית הדין האזורי כי אין בתיקון בסיס לשוני לטענת העותרים שלפיה התיקון מהווה עיגון לנורמה קיימת; והבהיר כי תיקון של הדין המצוי אינו בהכרח מוביל למסקנה שההתנהלות שקדמה לשינוי הייתה פסולה. בית הדין האזורי הוסיף כי סעיף התחולה של תיקון מספר 6 מעיד על כך שהמחוקק לא התכוון לקבוע הסדר שיחול רטרואקטיבית. עוד הובהר בפסק הדין כי המעסיקים לא היו הנהנים הבלעדיים משירותי התפעול, אלא גם העובדים "אשר על פני הדברים להם אינטרס ראשון במעלה שחשבונם יתנהל כהלכה, באופן מבוקר ומפוקח, בין היתר בדיוק לצורך כך משלם העובד דמי ניהול". על פסק דין זה הגישו העותרים ערעור לבית הדין הארצי.

5. במסגרת הדיון בערעור התבקשה עמדת הממונה על שוק ההון ביטוח וחסכון בנוגע למצב הנורמטיבי ששרר ביחס לעלויות שירותי התפעול בתקופה שקדמה לתיקון מספר 6 (להלן: העמדה ו-הממונה, הוא המשיב 6 לעתירה). בתמצית ייאמר כי הממונה סבר שמתיקון מספר 6 עצמו, מההיסטוריה החקיקתית שקדמה לתיקון, ומהפסיקה הכללית שנוגעת לתחולתן הרטרואקטיבית של הוראות חוק – עולה כי תיקון מספר 6 נועד לשנות את המצב המשפטי שהיה קיים בשוק. בעמדה נכתב כי "בתקופה שקדמה לתיקון מספר 6 לא היה קיים איסור על הפרקטיקה האמורה", כאשר הכוונה היא להשתתף עלות השירותים על העובדים, ללא השתתפות מצד המעסיקים.

הממונה הדגיש בעמדתו כי תיקון מספר 6 לא גרע מחובות האמון והזהירות של סוכנויות הביטוח כלפי לקוחותיהם, וכי אין באמור בעמדתו "כדי להתייחס למישור יחסי העבודה ולחוקיות המימון העקיף שבוצע על ידי העובד לצורך קבלת שירות על ידי המעסיק, והצורך בקבלת הסכמת העובד למימון האמור במסגרת יחסי העבודה", לשון העמדה.

6. בית הדין הארצי דחה כאמור את הערעור בפסק דין מיום 5.9.2020 (להלן: פסק הדין). בפתח פסק הדין ציין בית הדין הארצי כי בשל זהות הצדדים, בקשת האישור איננה מצויה בגדר סמכותו העניינית של בית הדין לעבודה "מן הטעם שזו לא הופנתה נגד נתבעים

שהם 'קופות גמל', אלא נגד נתבעים שהם סוכני ביטוח". עם זאת הבהיר בית הדין הארצי כי לאחר העברת ההליך מבית המשפט המחוזי אל בית הדין האזורי חל הכלל של "לא יעבירונו עוד" שבסעיף 79(ב) לחוק בתי המשפט (החל בבית הדין לעבודה מכוח סעיף 39 לחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט-1969), ובכך קנה בית הדין האזורי סמכות לדון בעניין.

ביחס לעילת התביעה שפורטה בבקשת האישור, בית הדין הארצי קיבל את הפרשנות שאימץ בית הדין האזורי, וסבר כי אין ממש בטענת העותרים שלפיה סוכנויות הביטוח הפרו את חובות האמון והזהירות שלהן כלפי העובדים. לדברי בית הדין הארצי "שעה שעניינם של שירותי התפעול בהיקף המוזכר בתיקון 6 לא מצוי בתחום הקוגנטי, לא היתה מניעה - מבחינת הדין - כי בעצם קיומם ובעלותם של אלה יישא מי שאינו המעסיק, כגון למשל העובדים - בדרך עקיפה המגולמת בתוך דמי הניהול שהאחרונים משלמים לגופים המוסדיים. גם אם הדבר עולה כדי כשל שוק הטעון הסדרה, אין בכך כדי ללמד כי הדבר אינו כדון". ומכאן העתירה.

הטענות בעתירה

7. העתירה מתמחה, רובה ככולה, בטענה שלפיה פסק הדין נגוע בטעות משפטית מהותית. לשיטת העותרים, טעות זו חורגת מעניינם הפרטי של הצדדים, והיא בעלת "פוטנציאל נזק" והשלכות רוחב קשות ביחס לציבור העובדים בישראל ולכל מערכת יחסים צרכנית במשק. לדברי העותרים, "השארית פסה"ד על כנו תותיר הלכה שגויה וקשה לפיה ניתן לרוקן מתוכן את כוונת המחוקק (ולו גם באופן חלקי) ע"י הטלת עלות קיומה של חובה, שהוטלה ע"פ חוק על הצד החזק במערכת היחסים, על הצד החלש". עוד נטען כי "תוצאות פסה"ד לא רק שאינן תואמות את הדין המצוי והרצוי, אלא שהן אינן נסבלות, בכל הכבוד, לאור חוקי מדינת ישראל וערכיה", לשון העתירה.

בתגובתן לעתירה, סוכנויות הביטוח סומכות את ידיהן על קביעותיו של בית הדין הארצי. לטענתן, העתירה היא בגדר "ערעור בתחפוש" וניסיון לבצע מקצה שיפורים בהליך שנוהל בשתי ערכאות, ואינה מעוררת כל סוגיה חדשנית או שאלה בעלת השלכות רוחב. סוכנויות הביטוח עומדות על כך שלא נפלה בפסק הדין כל טעות, לא כל שכן טעות מהותית שמצדיקה את התערבותו של בית משפט זה. לגופו של עניין טוענות סוכנויות הביטוח כי העותרים אינם מעלים כל טיעון חדש נגד הקביעה שלפיה המעסיקים לא היו מחויבים לשאת בעלויות שירותי התפעול בתקופה הרלוונטית; וממילא, הפרשנות שאימץ בית הדין הארצי היא לכל הפחות סבירה.

גם הממונה הגיש את תגובתו לעתירה, ולפיה לא התמלאו במקרה דנן התנאים המצדיקים את קבלת העתירה ואת התערבותו של בית משפט זה בפסק הדין. הממונה שב על כך שלעמדתו תיקון מספר 6 לא נועד לחול למפרע, והוסיף כי העותרים לא הצביעו על השלכות רוחב שנובעות מפסק הדין, וכי טענותיהם היו כלליות בלבד. לדברי הממונה, "בעוד שפסק דינו של בית הדין הארצי הותיר על כנה את הנורמה הקיימת בשוק מזה שנים, ואין פסק הדין הארצי קובע נורמה חדשה – לו תתקבל העתירה, יהיה דווקא בכך משום יצירת נורמה חדשה שתשפיע על המשק כולו".

דיון והכרעה

8. לאחר עיון בעתירה ובתגובות לה, על נספחיהן, הגענו לכלל מסקנה כי דינה להידחות על הסף בהיעדר עילה להתערבותנו בפסק דינו של בית הדין הארצי.

כידוע, בית משפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק איננו יושב כערכאת ערעור על פסקי הדין של בית הדין הארצי. בפסיקה נקבע כי התערבות בית משפט זה בהכרעותיהם של בתי הדין לעבודה שמורה למקרים חריגים בלבד – של טעות משפטית מהותית שנפלה בסוגיה עקרונית בעלת השלכות רוחב, וששיקולי צדק מחייבים את תיקונה (ראו מני רבים: בג"ץ 175/23 בן מאיר נ' סגן נשיאת בית הדין הארצי לעבודה, פסקה 5 (19.2.2023)). בחינת המקרה דנן בראי אמות המידה המחמירות שנקבעו בפסיקה מעלה כי לא נפלה בפסק הדין טעות משפטית, וממילא לא נפלה בו טעות מהותית בעלת השלכות רוחב המצדיקה את התערבותנו.

9. כפי שתואר לעיל בהרחבה, טענותיהם של העותרים נדונו לפני שתי ערכאות, בהליך מעמיק שבו ניתנו להם הזדמנויות רבות לשכנע בצדקתם, ואף נשמעה עמדתו של הממונה. בסופו של יום, הן בית הדין האזורי הן בית הדין הארצי דחו את הפרשנות שהציעו העותרים למצב המשפטי ששרר לפני תיקון מספר 6, ועשו כן בפסקי דין מפורטים ומנומקים. טענת העותרים שלפיה בית הדין הארצי נתפס לכלל טעות, מבוססת רובה ככולה על טענות שנשמעו על ידו ונדחו בדין. בנסיבות אלה, אין כל מקום לכך שערכאה נוספת תשוב ותידרש לעניין, ואין עילה להתערבות בפסק הדין.

זאת ועוד. גם הטענה הכוללנית של העותרים ביחס לנזקים הצפויים כתוצאה מפסק הדין, ולהשלכות הרוחב הקשות שיחולו על כל מערכת יחסים צרכנית במשק – אין לה על מה לסמוך, ומוטב היה שלא הייתה נטענת כלל. המסקנה המשפטית שאליה הגיע בית הדין הארצי תחומה לשאלה המסוימת שהתעוררה בנוגע למצב המשפטי ששרר קודם לתיקון מספר 6; ואין כל יסוד להניח כי היא בעלת השלכות על "מערכות יחסים צרכניות" אחרות, זולת אלה שנבחנו במסגרת הדיון בבקשת האישור.

10. התוצאה היא שהעתירה נדחת. העותרים יישאו בהוצאות המשיבים 6-2 בסך 10,000 ש"ח, מתוכם 8,000 ש"ח ישולמו למשיבות 2-5, ו-2,000 ש"ח למשיב 6.

ניתן היום, י"ט בסיון התשפ"ג (8.6.2023).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט